

осіб. Цей перелік не є вичерпним і суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, встановленим договором або законом.

7. Інтерес є безспірним юридичним феноменом, якому не приділено достатньої уваги як в позитивному законодавстві, так і на рівні доктринальних досліджень. Проте, вийти з цієї ситуації доцільно активно застосовуючи норми природного права і загальні принципи цивільного права. Перш за все, це стосується правоохоронних органів та суду, які при здійсненні своїх повноважень на перше місце мають ставити охорону інтересів суб'єктів правовідносин, а від цього буде залежати і ефективна реалізація цими суб'єктами своїх прав, набуття людиною пріоритетного статусу, проведення грамотної правової політики, розвитку правової держави і вдосконалення громадянського суспільства.

Отже, охоронюваний законом інтерес є певним правовим засобом як задоволення потреб суб'єктів правовідносин, так і досягнення соціально корисних цілей.

Список літератури: 1. Дигесты Юстиниана. М., 1984. 2. Ihering R. Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung, Teil III. 1865. 3. Цивільний кодекс України. К., 2003. 4. Венедиктов А.В. Избранные труды по гражданскому праву. В 2 т. Т. II. М., 2004; Иоффе О.С. Советское гражданское право (курс лекций). Т.1, Л., 1958. 5. Богатырев Ф.О. Интерес в гражданском праве // Журнал российского права. 2002. № 2. 6. Пунда О.О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини: Монографія. Хмельницький–Київ, 2005. 7. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України від 1.12.2004р.//Урядовий кур'єр. 2004. №239. 8. Михайлов С.В. Категория интереса в российском гражданском праве. М., 2002. 9. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права: Лекции профессора Московского университета Г.Ф. Шершеневича, читанные в Московском Коммерческом Институте в 1909/10г., М., 1911. 10. Малени Н.С. Охраняемый законом интерес // Советское государство и право. 1980. № 1. 11. Скакун О.Ф. Теория держави і права: Підручник. 2-е вид. / Пер. з рос. Х., 2005. 12. Ключевский В.О. Сочинения в 9 т. Т. VI. Специальные курсы. М., 1988. 13. Сиренко В.Ф. Проблемы интереса в государственном управлении. К., 1980. 14. Мережко А.А. Договор в частном праве. К., 2003. 15. Малько А.В., Субочев В.В. Законные интересы как правовая категория. СПб., 2004. 16. Губин Е.П. Понятие интереса в гражданском праве // Вестник МГУ. Сер. 11. Право. 2001. № 4.

Надійшла до редколегії 20.07.05

К.Г. Семенова

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕСТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Страхова і перестрахова діяльність у всіх країнах знаходиться під наглядом держави. Це пояснюється значенням страхування й особливо перестраховання в економічному житті суспільства, що і припускає пряму участь держави у нагляді за функціонуванням цих сфер.

Ефективна реалізація нормативно-правових актів, покликаних забезпечувати виникнення, розвиток і припинення страхових та перестрахових

відносин, передбачає здійснення системного нагляду і контролю за їх виконанням. Однак на відміну від страхування, регулювання діяльності перестраховиків має свою специфіку. На рівні взаємовідносин страхування мова йде про необхідність захисту інтересів страхувальників, що не є професіональними учасниками ринку страхових послуг. На рівні перестрахових взаємовідносин мова йде про дві сторони – професіонала у своїй діяльності – страховика і перестраховика. З цього випливають особливості регулювання перестрахової діяльності, які потребують наукового дослідження.

Додаткова потреба у дослідженні наведеної проблематики зумовлена відсутністю наукового аналізу державного регулювання перестрахової діяльності. Окремі питання державного регулювання розглядалися у працях (В.А Сухов) [1] та наукових публікаціях (У.Кнюке, Т.В Татаріна) [2] вчених, однак, переважно у економічному контексті діяльності перестрахових товариств.

Тому завданням цієї статті є дослідження становлення та розвитку державного регулювання перестрахової діяльності, ролі інституту нагляду у зміцненні регулювання відносин перестраховування відповідно до чинних правових норм.

Регулювання перестрахових відносин – відповідальний напрямок роботи державних органів. Тому законодавством багатьох країн визначені принципи державного нагляду за діяльністю страхових і перестрахових організацій. Слід зазначити, що в останні роки і в Україні, хоч повільно та не завжди послідовно, усе таки розпочався процес налагодження механізму державного регулювання страхового бізнесу, який включає правове забезпечення страхової діяльності. Конституція України (ст.116) врегульовує основні норми правового регулювання страхової діяльності, яка розглядається як складова частина фінансової політики держави. Для впровадження основних важелів регулювання страхового ринку Кабінет Міністрів України 17 вересня 1993 р. створив Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю, який підпорядковувався безпосередньо Кабінету Міністрів України. Однак після реорганізації відповідно до ст.35 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» [3], ст. 21 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [4] державний нагляд за страховою діяльністю в Україні здійснювався уповноваженим органом та його органами на місцях. Зараз Указом Президента України від 4 квітня 2003 р. [5] державне регулювання і нагляд за діяльністю страхових компаній здійснюється Державною комісією.

Регулююча функція держави у сфері страхування згідно зі ст.20 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» виявляється в різних формах::

- ведення державних реєстрів фінансових установ та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;
- нормативно-правове регулювання діяльності фінансових установ;
- нагляд за діяльністю фінансових установ;
- застосування уповноваженими державними органами заходів впливу;
- проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг.

Виконання регулюючої функції відповідно до ст.36 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» покладається на Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг, основною задачею якої є здійснення державного страхового нагляду, який є складовою частиною єдиного механізму державного регулювання.

Виходячи з аналізу вищезазначених нормативно-правових актів, на нашу думку, в Україні можна виділити три форми державного регулювання діяльності перестраховиків: ліцензійну, статистичну і контрольну.

Ліцензування страхової діяльності здійснюється Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України. Відповідно до п. 2.11 розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження ліцензійних умов провадження страхової діяльності» від 28.08.2003 р. страховик (перестраховик) України має право приймати ризики в перестраховання лише з тих видів добровільного і обов'язкового страхування, на проведення яких він отримав ліцензію.

Особливістю страхового законодавства України є те, що окремої ліцензії на здійснення перестрахової діяльності немає, а дозволяється страховим товариствам здійснювати операції по перестрахованню тільки за тими видами страхування, на проведення яких вони мають ліцензію на страхову діяльність. У зв'язку з цим ряд фахівців вважає, що така вимога укладати договори перестраховання за тими видами страхування, за якими в перестраховиків існує ліцензія, перешкоджає активному застосуванню перестрахових операцій. В деяких компаніях достатньо широкий спектр ліцензованих видів страхування і вони можуть прийняти в перестраховання будь-який ризик. Однак, деякі страховики отримували ліцензії тільки на ті види страхування, якими вони систематично займаються. На практиці часто трапляється так, що при наявності ліцензій на страхування майна, вантажоперевезень, відсутні ліцензії на страхування авіа і морського транспорту. Тому перестраховувати авіаційний або морський ризик у такій компанії неможливо[6, с.50-51].

На наш погляд, варто погодитися з Татаріною Т.В. [7, с.144], що така вимога потрібна, адже якщо в страхових компаній існує ліцензія, то вони мають розроблені правила страхування, розраховані тарифи за цим видом страхування і відповідних фахівців. Тому підхід таких компаній до прийняття ризиків у перестраховання більш зважений і мотивований.

Статистична форма регулювання здійснюється на основі перевірки фінансової звітності страховиків. У статті 12 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» передбачена умова: «Якщо обсяги страхових платежів, що передаються в перестраховання нерезидентам, перевищують 50% від їх загального розміру, отриманого з початку календарного року, перестраховальник подає до Уповноваженого органіві декларацію за звітний період за формою встановленою Кабінетом Міністрів України» (Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку складання та подання декларації страховика про операції з перестраховання» від 25.07.2002 р. №582). У декларації страховик (перестраховальник) зобов'язаний вказати інформацію про ризики та об'єкти страху-

вання, які перестраховуються в нерезидентів, дані про нерезидентів – перестраховиків та про перестраховиків брокерів, іншу інформацію, визначену Кабінетом Міністрів України.

Контроль за діяльністю перестрахових товариств здійснюється у трьох основних напрямках: дотримання законодавства; здійснення перестрахових операцій на зовнішньому ринку; платоспроможність. Платоспроможність страхових організацій відслідковується за двома напрямками: наявність сплаченого страхового фонду і належне формування, розміщення й облік страхових резервів.

У багатьох країнах існують різні підходи до регулювання перестрахової діяльності. Дія регулюючих норм може бути спрямована на діяльність іноземних перестраховиків або на діяльність національних перестраховиків.

Питання щодо правового регулювання діяльності іноземних перестраховиків у різних країнах – це, насамперед, умови допуску іноземних перестраховиків до страхового, а отже і перестрахового ринку певної країни.

Сьогодні в розвинених країнах у цілому затвердився принцип вільної передачі і прийняття ризиків у перестраховання, згідно з яким учасники перестрахового договору мають вільний вибір партнера, визначення обсягу передачі ризиків, змісту перестрахових угод. Однак у деяких країнах існують обмеження допуску іноземних перестраховиків до національного перестраховального ринку.

До таких обмежень відносяться:

- заборона або обмеження іноземним перестраховикам відкривати філії в країні;

- допуск до здійснення перестраховання тільки через дочірні компанії, що підлягають заснуванню в країні. До таких компаній пред'являються чіткі вимоги щодо забезпечення фінансової стійкості, додержання юридичних засад проведення перестраховання.

Взагалі перестраховання ризиків за межами країни не дає можливості здійснювати контроль за діяльністю перестраховиків-нерезидентів з боку державних наглядових органів, тому в Україні були впроваджені певні вимоги до перестраховання ризиків у нерезидентів, які зазначені в п.2 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та вимог щодо здійснення перестраховання у страховика (перестраховика) нерезидента» від 4 лютого 2004 р.

У регулюванні діяльності національних перестраховиків існують різні норми нагляду за компаніями, які здійснюють виключно перестрахові операції (професійні перестрахові компанії) і компаніями, які поряд з страховими проводять і перестрахові операції. В другому випадку діють у повному обсязі норми нагляду за діяльністю прямих страховиків.

Сьогодні розрізняють три моделі нагляду за перестраховою діяльністю національних перестраховиків:

- страховий нагляд взагалі не розповсюджується на діяльність професійних перестраховиків (Бельгія, Ірландія, Франція, Греція);

– страховий нагляд розповсюджується на професійних перестраховиків повністю, як і на звичайні страхові компанії (США, Великобританія, Данія, Італія, Швейцарія);

– проміжні форми контролю (Німеччина, Австрія, Нідерланди).

Практика показує, що німецька модель нагляду найбільш ефективна, тому що дозволяє поєднати реалізацію ліберальних ринкових свобод страховиків, що одержали особливий розвиток у зв'язку з загальним процесом лібералізації світового господарства, і ефективний захист інтересів держави і споживачів страхової послуги [8, с.156]. Такий підхід до регулювання перестрахової діяльності був би актуальний і для страхового ринку України.

Як свідчить світова теорія і практика, політика регулювання перестрахової діяльності повинна ґрунтуватися на реалізації принципу «свободи перестраховування». Перестрахові відносини можуть ефективно розвиватися тільки тоді, коли відсутні обмеження, принаймні, у трьох сферах:

– страховики і перестраховики повинні мати можливість самостійно і без примусу розглядати і вибирати свого ділового партнера, укладати перестрахові договори і визначати їх зміст (свобода угоди);

– платіжні потоки по каналах перестраховування, що перетинають національні кордони, мають бути вільними. Для перестраховиків така ситуація необхідна насамперед для забезпечення оперативного виконання своїх зобов'язань. Перестраховик не зможе у встановленому порядку сплачувати перестраховальнику грошові кошти, необхідні для урегулювання збитків, якщо його премія або резерви за кордоном блокуються (свобода переведення коштів);

– перестраховик повинний мати повну свободу у виборі напрямів, способів і місць розміщення своїх коштів (свобода капіталовкладень)[8, с.149].

Рівновага трьох вищенаведених принципів створює надійну основу для ефективного розвитку перестраховування в країні. Будь-які спроби обмежень при надмірно жорсткому регулюванні можуть істотно вплинути на якість і готовність надання перестрахового захисту. Наприклад, недопустимі будь-які форми обов'язкового перестраховування національними страховими компаніями, а також заборона перестраховування за кордоном.

У таких випадках державні наглядові органи за здійсненням страхової діяльності у своїй обмежувальній політиці стосовно перестраховування національних ризиків за кордоном керуються, як правило, наступними міркуваннями:

– захист національних страхувальників від наслідків неплатоспроможності іноземних перестраховиків, які не знаходяться під контролем місцевих наглядових органів;

– сприяння розвитку національного страхового і перестрахового ринків;

– захист платіжного балансу і резервів іноземної валюти, які можуть постраждати унаслідок впливу з країни премії і резервів;

– захист національної безпеки, тобто скорочення залежності економіки від іноземних постачальників послуг перестраховування [8, с.150].

Однак надійність такого «захисту» можна вважати досить відносною, тому що такі заходи обмеження виходу національного страхового ринку на

міжнародний ринок перестрахування (особливо через можливий вплив валютних коштів за кордон) часто йдуть у розріз з інтересами страховиків. Так, на думку Яннотта [8, с.112], особливо проблематичні спроби країн збільшити національні утримання ризиків, а тим більш інтенсивно здійснювати обмін ризиками на національному і регіональному рівнях. Найчастіше реалізація таких інтересів йде в розріз з довгостроковими інтересами країн, навіть якщо це приносить короткостроковий позитивний ефект для їхніх платіжних балансів.

В Україні сьогодні щодо питання впливу коштів за кордон по каналах перестрахування існують два протилежних погляди – з боку державних органів і страховиків.

Державні органи вважають, що перестрахування по своїй суті є відпливом грошей (у виді перестрахових премій) із країни, і тому необхідно встановити механізм ефективного використання потенціалу національного страхового ринку, тобто виключити передачу в перестрахування за кордон ризиків у випадках, коли для цього немає економічної необхідності. Договори перестрахування укладатимуться з іноземними перестраховиками лише в тому разі, якщо неможливо укласти такий договір із вітчизняними компаніями. У зв'язку з цим збільшиться обсяг страхової (перестрахової) премії в країні; вітчизняні страхові компанії будуть активніше між собою проводити перестрахові операції, що дозволить повніше використовувати внутрішню місткість страхового ринку [9, с.110].

Інша точка зору належить страховикам, які саме і займаються перестрахуванням крупних ризиків. Якщо держава обмежить передачу ризиків за кордон, виникне складна ситуація, оскільки розміщення крупних ризиків у країні на сучасному етапі неможливо – страхові компанії мають відносно невеликі можливості щодо прийняття ризиків, а потреба в покритті ризиків зростає швидше, ніж статутні фонди. Багато страховиків звертаються до послуг іноземних перестраховиків просто через неможливість власними силами оцінити ризик, а при страхових випадках – розрахувати збиток [7, с.146].

У дійсності реальна потреба в перестрахуванні є більш природною причиною, що пояснює сплату перестрахової премії за надання послуг по перестрахуванню. Має бути прийнято до уваги не тільки вплив валюти, але також і наступне повернення валюти у вигляді оплати збитків. Не можна сказати, що перестрахування, розглянуте в цьому значенні, не вплинуло в плані утворення прибутку на численні платіжні баланси як держав у цілому, так і окремих суспільств зокрема [10, с.116].

Так, на думку директора Постійного представництва російського перестраховального товариства в Україні Д. Расшивалова [11, с.44-45], якщо розглядати перестрахування за кордоном як імпорتنу операцію по купівлі найважливішої фінансової послуги, яка покликана забезпечувати виконання зобов'язань перед страхувальниками, то з погляду макрофінансів імпорту небажаний. Нерезидентне перестрахування, не будучи відчутним товаром, розглядається як «вплив капіталу» і виступає об'єктом критики як вище. Разом з тим, ніхто не кваліфікує імпорту, наприклад, енергоносіїв як вплив капіталу за кордон. Як представляється, у цьому зв'язку варто говорити

насамперед про якість імпортованої послуги (надійності перестраховання), а не про імпортну операцію. Економічно виправдане імпортозаміщення (у тому числі й у перестрахованні) є необхідною складовою розвитку країни в умовах ресурсної недостатності.

Таким чином, для молодих страхових ринків, до яких відноситься й український ринок страхових послуг, надзвичайно важливим є можливість доступу до продавців послуги перестраховання, від яких вони можуть очікувати найбільш повного врахування своїх потреб, минаючи втручання держави. При цьому важливо не тільки те, що надається перестрахова місткість. Так само важливий той факт, що ймовірні найбільш вигідні умови, з погляду цін і змісту покриття, ті, що можуть запропонувати досвідчені міжнародні перестрахові ринки. Особливо важливий аспект передачі ноу-хау зі сфери теорії і практики перестраховання для молодих страхових компаній [8, с.153-154].

Підводячи підсумок вищесказаному, необхідно відзначити, що регулювання перестрахових відносин – відповідальний напрямок роботи державних органів, оскільки від того, наскільки організаційно-правові зусилля ґрунтуються на потребах страхового товариства, значною мірою залежить розвиток не лише страхового товариства, а й держави. Тому втручання держави в ринковий механізм повинно бути дуже обережним. Найбільш прийнятним буде шлях, коли держава, забезпечуючи принцип свободи перестраховання, створила би такі умови, які б оптимально поєднували захист вітчизняного страховика, перестраховика та можливості використання переваг світового досвіду, що саме і досягається при роботі з іноземними перестраховиками.

Список літератури: 1. Сухов В.А. Государственное регулирование финансовой устойчивости страховщиков. М., 1995. 2. У. Кноке. Аспекти надзора за діяльністю перестраховочних компаній (с учетом вновь возникающих страховых рынков) // Україна-Business. 1996. №29, Татаріна Т.В. Державне регулювання перестраховувальної діяльності // Вісник Тернопільської академії народного господарства. Тернопіль, 2001. №15 3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» // Вісник Верховної Ради. 2001. №7. 4. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» // Вісник Верховної Ради. 2002. №15. Указ Президента «Про положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України» від 04.04.03 №. 6. Симонова Л. Перестраховання: взаємності можна досягти на рівні суб'єктів ринку // Фінансові послуги. 1998. №3-4. 7. Татаріна Т.В. Перестраховання: становлення та шляхи розвитку в Україні. Дис. ... канд. екон. наук. К., 2003. 8. Прандецкий И.А. Современные тенденции развития глобального рынка страховых услуг. Дис. ... канд. экон. наук. К., 1997. 9. Самойловський А.Л. Пропозиції щодо вдосконалення страхового ринку України // Фінанси України. 2000. №11. 10. Экономика страхования и перестрахования М., 1996. 11. Страховий ринок України / Слюсаренко О.О. К., 2002.

Надійшла до редколегії 29.09.05